

COMPETENCY APPROACH TO MOTHER TONGUE LESSONS

Jakbarova Oyazimxon Mutalipovna ¹

¹ Andijan State University, 1st year master's degree

<https://doi.org/10.5281/zenodo.4764068>

ARTICLE INFO

Received: 1st May 2021

Accepted: 5th May 2021

Online: 10th May 2021

KEY WORDS

elementary education, phonetic and grammar knowledge, learning game, word composition, development of speech, effectiveness of education.

ABSTRACT

In this article authors research the ways of using learning games for enriching phonetic and grammar knowledge of elementary school pupils.

ONA TILI DARSLARIGA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV

Jakbarova Oyazimxon Mutalipovna ¹

¹ Andijon davlat universiteti 1-bosqich magistranti

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 1-May 2021

Ma'qullandi: 5-May 2021

Chop etildi: 10-May 2021

KALIT SO'ZLAR

boshlang'ich ta'lim, fonetik va grammatik bilimlar, o'quv o'yini, so'z tarkibi, nutqni rivojlantirish, ta'lim samaradorligi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada mualliflar boshlang'ich sinf o'quvchilarining fonetik va grammatik bilimlarini boyitish uchun o'quv o'yinlaridan foydalanish usullarini o'rganadilar.

Ma'lumki, har qanday jamiyat taraqqiyotida uning kelajagini ta'minlaydigan yosh avlodning sog'lom va barkamol bo'lib voyaga yetishi hal qiluvchi o'rin tutadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasida ta'kidlaganidek, "Shu sababli biz islohotlarimiz ko'lami va samarasini yanada oshirishda har tomonlama yetuk, zamonaviy bilim va hunarlarni puxta egallagan, azmu

shijoatli, tashabbuskor yoshlarimizga tayanamiz."

Hozirgi davrda yurtimizda "Yangi O'zbekiston - maktab ostonasidan, ta'lim-tarbiya tizimidan boshlanadi", degan g'oya asosida keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirilmoqda.

Umumiy ta'limda boshlang'ich ta'lim alohida o'rin tutadi. Boshlang'ich ta'lim ta'lim oluvchilarda umumiy o'rta ta'limni davom ettirish uchun zarur bo'lgan

savodxonlik, bilim, malaka va ko'nikmalar asoslarini shakllantirishga qaratilgan.

Ona tili maktabda o'quvchining kamol topishida, fikrlash darajasining o'sishida, bilim va mehnatga havasini uyg'otishda, ilmiy tushunchalarini, nutqiy malakalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ona tilidan olib boriladigan barcha mashg'ulotlar tizimi shunday qurilishi kerakki, bu tizim o'quvchilarda ona tiliga muhabbat, o'z yurtiga, xalqiga mehr, Vataniga cheksiz hurmat va sadoqatni o'stirishi zarur.

Boshlang'ich sinflarda ona tili ta'limi, yuqorida ta'kidlanganiday, bolalarning tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirishga, ularda erkin fikrlay olish, o'zgalar fikrini anglash, o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olishga, jamiyat a'zolari bilan erkin muloqotda bo'la olish ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu o'rinda ona tili ta'limiga o'quv fani sifatida emas, balki butun ta'lim tizimini uyushtiruvchi ta'lim jarayoni sifatida qarash lozimligini alohida ta'kidlash joizdir.

Boshlang'ich ta'lim davlat qonunini hayotga tatbiq etishda muhim bosqich hisoblanadi va unda ona tili o'qitish asosiy o'rin egallaydi. "Boshlang'ich ta'limning samaradorligini ta'minlashda o'qituvchining shaxsiy sifatleri va pedagogik kasb mahorati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi barcha pedagogik-psixologik vositalarni qo'llagan holda kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda yaxlit tarzidagi o'quv faoliyatini shakllantira olishi kerak".

Ona tili fani shunchaki fonetik-grafik va grammatik tushunchalarni bir yoqlama shakllantirish vazifasini bajarmaydi, balki o'quvchilarni badiiy til vositalari bilan ta'minlashi, ularda go'zal nutq madaniyatini tarbiyalashi. Og'zaki va yozma nutqini o'stirishi, fikr -mulohazalarini ifodali bayon

etishga o'rgatib borishi zarur. O'quvchilar har bir ilmiy -nazariy tushunchani amalda qo'llay olishlari uchun ona tili mashg'ulotlarida samarali mashqlar tizimi qo'llanib borilishi maqsadga muvofiqdir.

Ona tili o'qitish metodikasida o'quvchilarning savodini chiqarish, grammatik tushunchalarini shakllantirish, ularning nutqiy va imloviy savodxonligini oshirishda qo'llaniladigan usullar, mashqlar variantlari ko'p. Fonetik-grammatik, orfografik tushunchalarni mustahkamlash, nutqiy malakani mukammal shakllantirishda metodika fanidan belgilangan mashqlar qatorida ta'limiy o'yinlar muhim o'rin tutadi.

Ta'limiy o'yin mashqlari ma'lum talab asosida berilib, mavzu yuzasidan o'quvchini amaliy faoliyatga yo'naltira oladigan ta'limiy materialdir. Ular har bir mavzu doirasida shu mavzuni ongli o'zlashtirish, mavzu yuzasidan o'qituvchining olgan bilimini mustahkamlash va sistemaga solish, og'zaki va yozma nutq malakalarini o'stirish maqsadida beriladi.

Ta'limiy o'yinlarning boshqa mashq turlari (ko'chirib yozuv, tahlil, diktant, bayon, insho) dan farqi shuki, bunda, bir tomondan, o'quvchilarning zerikishi, charchog'iga barham berilsa, ikkinchi tomondan, bolalarning fikrlash jrayoni tezlashadi, muayyan belgilangan malakalarning mufassal shakllanishi osonlashadi.

Boshlang'ich sinflar ona tili dasturidagi har bir mavzu bo'yicha muayyan shakldagi ta'limiy o'yinni tashkil qilish mumkin. O'qituvchi, avvalo, ta'limiy o'yinning ta'limiy-tarbiyaviy maqsadini belgilab, o'yinga kerakli materialni tayyorlab, o'quvchilarga ta'limiy o'yinni o'tkazish tartibini aniq tushuntirib berishi, ta'limiy o'yinni o'zi boshqarib borishi, o'quvchilarning xatolarini yo'l-yo'lakay tuzatib borishi kerak. O'yin oxirida tegishli xulosalar chiqarib, qo'yilgan ballar e'lon qilinadi.

Ta'limiy o'yinning asosiy mohiyati shundaki, kattalar tomonidan bolalarga o'yin shaklida aqliy vazifani bajarishni hal etish vazifasi topshiriladi. Buning asosiy maqsadi bolalarning bilishga bo'lgan qiziqishini shakllantirishni faollashtirishidir. Bilim berishda ta'limiy o'yinlardan bilimlarni mustahkamlashdagina emas, balki ta'lim shakli sifatida ham keng foydalaniladi.

Boshlang'ich sinflar ona tili darslarida fonetikaga doir unli, undosh tovushlar va harflar mavzusini o'rganishda quyidagi ta'limiy o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi:

1-o'yin – "So'z o'yini". Qaysi tovush yoki harf so'zlarning ma'nosini o'zgartirishga xizmat qilyapti?

1-variant – og'zaki ravishda. Bunda o'qituvchi navbat bilan so'zlarni og'zaki ayta boshlaydi: o'quvchilar qo'l ko'tarib so'zlarning ma'nosini o'zgartirayotgan tovushni aytishadi va ma'nosi o'zgarayotgan so'zlar ishtirokida og'zaki gaplar tuzadilar.

2-variant – yozma ravishda. Bunda 2 guruhdan iborat o'quvchilar musobaqa tarzida doskada yozilgan so'zlarning ma'nosini o'zgartirayotgan harfning tagiga chizib borishadi.

Til, tin, tir, tiz, tim, tish, to'l, to'r, to'n, to'p, to'y, to'k, to's, tom, ton, tol, tosh, tob, tog', tor, toj, toy, tok, top, tot, tut.

2-o'yin. "Harflarni o'zgartirib, so'z tuzing!"

1-variant – og'zaki ravishda. Bunda o'qituvchi so'zni og'zaki ayta boshlaydi: o'quvchilar bir so'z tarkibidagi unli yoki undosh tovushni o'zgartirib yangi so'z topishib, bu so'zlar ishtirokida og'zaki gaplar tuzadilar.

2-variant – yozma ravishda. Bunda doskaga so'zlar qator qilib yozib qo'yilgan bo'ladi. 2 guruhdagi o'quvchilar unli yoki undosh harflarni o'zgartirib, yangi so'zlar tuzib yozadilar. O'yin musobaqa shaklida o'tkaziladi.

Unlilarni o'zgartirish.

Kun: ko'n, kon.

Ko'z: kuz, kar, kor, ker.

Dil: do'l, dol.

Pichoq: pachoq, po'choq, puchuq.

Undoshlarni o'zgartirish.

Moy, toy, loy, boy, voy, joy, poy, soy, choy.

Til, dil, bil, jil, zil, yil, fil, shil, qil.

Bir harfni olib so'z tuzish.

Qo'y (o'y) Kalla (alla)

Toy (oy) Karra (arra)

So'zlarga harf qo'shib yangi ma'noli so'zlar toping vva ular ishtirokida gaplar tuzing: Alla (salla) ayiq (qayiq)

Ayron (hayron) asal (kasal)

Boshlang'ich sinf o'quvchilari so'z turkumlari (ot, sifat, son, olmosh, fe'l) bilan umumiy tanishtirilgandan so'ng bar bir leksik-grammatik guruh alohida o'rganiladi. Bu so'z turkumlarini o'rganishning boshlang'ich bosqichidayoq ularni taqqoslashga qulay sharoit yaratadi va shakllantiriladigan grammatik tushunchaning asosiy tomonlarini aniqroq ajratishga imkon beradi. Dasturga ko'ra, boshlang'ich sinfda so'zlar dastlab javob bo'ladigan morfologik so'roqlariga qarab guruhlanadi. 3-sinfda "So'z turkumi" tushunchasi shakllantiriladi.

Grammatik tushunchalar bo'yicha o'quvchilar 1-sinfdan boshlab nazariy ma'lumotlarga ega bo'la boshlaydilar. Ya'ni shaxs va narsa nomlari, narsalarning belgisi, narsalarning harakati kabi ma'lumotlarni o'rganish jarayonida ularda grammatik tushunchalar shakllantirishga asos solinadi.

Boshlang'ich sinflar ona tili darslarida grammatik tushunchalarga oid quyida ta'limiy o'yinlardan samarali foydalanish mumkin.

Mavzu: Narsa va shaxs nomini bildirgan so'zlar

1-o'yin. "Bir so'z bilan javob top" o'yini

Beshik tebratib aytiladigan qo'shiq... – alla.

Daraxtni bo'laklarga ajratadigan asbob...-arra.

Ko'paytirish jadvali... – karra.

Bolalar qog'ozdan yasab uchiradigan narsa...-
varrak.

Kuch so'zining sherigi... – quvvat.

Rasm chizuvchi kasb egasi... – rassom.

Don hosili... – g'alla.

Chollar tayanadigan tayoq... – hassa.

2-o'yin. "So'zlarni guruhlarga ajratish"
o'yini.

1-variant. (og'zaki ravishda)

O'qituvchi so'zlarni navbat bilan aytib turadi, o'quvchilar nima? so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarni eshitganda sariq varaqani, kim? so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarni eshitganda ko'k varaqani ko'taradilar.

2-variant. (yozma ravishda)

So'zlar yozilgan varaqalar alohida stolga aralastirilgan holda ochiq qilib qo'yiladi. O'quvchilardan tuzilgan ikki guruhning biri nima? so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarni, ikkinchisi kim? so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarni "Kim oldin yozish" sharti bilan doskaga yozib boradilar.

Mavzu: Narsa va shaxs harakatini bildirgan so'zlar

"Teskari so'zni top!" o'yini.

1-variant. (og'zaki ravishda)

O'yin uchun so'zlar:

Suv: oqadi – to'xtaydi.

Kun: isiydi – soviydi.

Qush: uchadi – qo'nadi.

Daraxt: ko'karadi – quriydi.

Bola: uxlaydi – uyg'onadi.

Oy: ko'rinadi – bekinadi.

Mavzu: Narsa va shaxs belgisini bildirgan so'zlar

"Noto'g'ri belgini top!" o'yini.

Qizil taom (shirin)

Oq qarg'a (qora)

Shirin gul (qizil)

Mavzu: Ot – so'z turkumi.

"So'z zanjiri" o'yini.

O'yin tartibi: 5 – 6 ta o'quvchi doska oldiga tiziladi. Boshlovchi o'yin shartini tushuntiradi

va narsa nomini bildirgan so'zni aytadi, navbatdagi o'quvchi bu so'zing oxirgi tovushi bilan boshlanadigan otni aytadi. To'xtalib qolgan o'quvchi o'yindan chiqadi. Namuna: Ayiq – qarg'a – asal – lola – ariq – qalam – maktab – bola – alla – arra – alam – mashina – adolat – tandır – ruchka – ayoz....

Boshlang'ich ta'limda "So'z tarkibi" ga oid mavzularni mustahkamlashda ham ta'limiy o'yinlar samarador bo'ladi. Xususan, ona tili darslarida "O'zak va o'zakdosh so'zlar" mavzusini o'rganishda "O'zakni top" o'yini qo'llanilsa, dars samaradorligi yanada ortadi. O'yin tartibi: Doskaga ikki ustunda o'zakdosh so'zlar yozilgan bo'lib, ikki guruhda tizilgan o'quvchilar musobaqa tarzida birin-ketin o'zaklarni belgilaydilar. Shartni oldin bajargan guruh rag'batlantiriladi.

O'yin uchun so'zlar:

Gulchi ishchi

Ishla guldon

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf ona tili darslarida yuqoridagi kabi ta'limiy o'yinlardan foydalanish o'rganilayotgan tushunchaning oson o'zlashtirilishiga yordam beradi. O'quvchilarda olgan bilimlarini amalda tezkorlik bilan qo'llay olish salohiyatlarini shakllantiradi.

Ta'limiy o'yinlarni tanlashda o'yinning ta'lim jarayoni bilan uyg'unlashishiga, ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga, o'quvchilarning faolligi va tashabbuskorligi hamda ijodiy qobiliyatini o'stirishga alohida ahamiyat beriladi.

Ona tili darslarida ta'limiy o'yinlar nafaqat o'quvchilarning bilimini tekshirishda, balki ularni darsga qiziqtirish uchun ham qo'llaniladi. Ta'limiy o'yinlarni o'tkazishda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini ham hisobga olish zarur. O'yinlar mavzuga mos bo'lishi va o'quvchilarni zeriktirib qo'yimasligi kerak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – Toshkent, 29-dekabr, 2020. (<https://uzlidep.uz/uz/news-of-uzbekistan/7998>)
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni // qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020-y., 03/20/637/1313-son
3. Boshlang‘ich ta’lim konsepsiyasi// “Boshlang‘ich ta’lim, 1998 -yil, 6 –son.
4. Yoqubov Sh., Mustafqulov. R Grammatik o‘yinlar orqali o‘quvchilarni faollashtirish// Yigirma birinchi asrda o‘zbek tili ta’limi masalalari.-T.: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007.